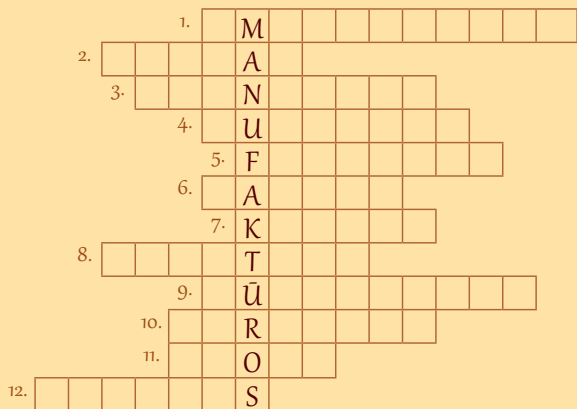

Kryžiažodis

„Amatai romantiškajame Vilniuje“

Klausimai:

1. Kas prekiauja Kaziuko mugėje savo gaminiams?
2. Senovės amatininkų susivienijimas, turintis savo vėliavą, vidaus tvarką, statutą.
3. Kokie amatininkai gamina dirbinius iš odos?
4. Molinių indų gamintojas.
5. Stambi įmonė pakeitusi amatininkų rankinį darbą.
6. Kalvio nukaltas gaminy (juo kaustomi arkliai, apie jį liaudyje sakoma „neša laimę“).
7. Koks amatininkas dirba su geležimi?
8. Aukščiausios kvalifikacijos amatininkas.
9. Amatininkas mokantis statyti iš plytų ir akmenų.
10. Vieta, kur dirba amatininkas.
11. Iš linų austas audinys.
12. Medinis rakandas duonai minkyti.

Ar žinai?

1. **Senovės** amatininkų susivienijimas, turintis savo vėliavą, vidaus tvarką, dalyvaudavo miesto šventėse, valdovų sutiktuvėse.
2. **Valdovo** Žygimanto Augusto didžioji meilė.
3. **Kam** priklausė Valdovų rūmų teritorijoje rastas XVI amžiaus auksinis žiedas su trimis brangakmeniais – deimantu, smaragdu ir rubinu?
4. **Koks** amatas įrašytas į UNESCO Reprezentatyvųji žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą?
5. **Kuris** Lietuvos kunigaikštis savo laiškuose kvietė į Lietuvos sostinę Vilnių atvykti įvairių sričių amatininkus ir atvėrė duris skirtingoms kultūroms?
6. **Bažnyčia**, esanti tarp pasaulio gražiausių plytinių pastatų, sumūryta iš 33 rūšių skirtingų formų plytų. Legenda byloja, kad karžygys Napoleonas norėjo išsinešti šią bažnyčią ant delno į Paryžių.
7. **Gatvelė**, priglaudusi ne vieną laiką išbandymą išlaikiusį amatą.
8. **XIV a.** maldos namai – seniausias Vilniaus architektūros paminklas, kuris buvo skirtas iš Hanzos sąjungos miestų į Vilnių atvykstantiems amatininkams ir pirkliams.
9. **Didžiausias** pavojus tradicinei amatininkystei.

Mįslės

1. Miške gimęs, miške augęs, į burną lenda. Šulinys be dugno.
3. Tupi kampe tupinys, neišvežtu net arklys.
4. Tvirtas bernas, susisukę kelnės.
5. Kur šuo tupėjo, ten skylė liko.
6. Visas medžio, o galva geležies.
7. Viena pelė, dvi uodegos.
8. Miške gimęs, miške augęs, parėjęs namo batais avi.
9. Kai žemėje buvau, visi mindė, kai iš žemės išėjau – kietu akmeniu pavirtau, kai su draugais susiejau – ugnyje degiau.
10. Aplink vyrų eilė, o vidury – tyrė.
11. Trapus – ne kiaušinis, slidus – ne ledas.
12. Viena ranka šaudo, kita ranka gauda
13. Kas adata bado, save gina nuo bado.
14. Penkios avelės vieną kūgelį peša.
15. Žiemą brolis, vasarą molis.
16. Viduryj geležinis, aplinkui medinis, veja lininis.
17. Kas audžia be staklių.
18. Kai lauke buvau – lingavau, svyravau, kai namo parėjau – nuogos apvilkau.

Senos patarlės, posakiai amžinai nepasens:

Darbas meistrą gria.

Amatas – gyvenimo pamatas.

Devynis kartus pamatuok, dešimtą kirpk.

Devyni amatai, dešimtas badas.

Amatas vieną ponu padaro, kitą ožio raganu suvaro.

Kas iš vyžos juokias, vyžos nevertas.

Nemokėdamas ir naginių nepasiūsi.

Amatą sunku pagauti, bet su juo lengva gyventi.

Nesigirk audeklu, kol dar linai nesėti.

Su auksu nueisi, be geležies neapsieisi.

Ąsotis naudingas, kol vandenį neša.

Kultūros paveldo lobių paieška

Raidžių margumyne raskite ir apibraukite paslėptus žodžius (17) susijusius su amatininkyste: CECHAS, SIUVĖJAS, YLA, AMATAS, STIKLIAI, RAČIUS, STATO, TAISO, ADO, KALVIAI, INDAS, ODA, PUODŽIUS, PAMEISTRYS, AUDĖJA, MOLIS, LINAI.

P A M E I S T R Y S
U U O I O D A A L T
O D L I N A I Č A I
D Ė I N D A S I M K
Ž J S T A T O U A L
I A C E C H A S T I
U K A L V I A I A A
S I U V Ė J A S S I

Kryžiažodžio „Amatai romantiškajame Vilniuje atsakymai: 1 – amatai; 2 – cechas; 3 – odininkai; 4 – puodžius; 5 – fabrikas; 6 – pasaga; 7 – kalvis; 8 – meistras; 9 – mūrininkas; 10 – dirbtuvė; 11 – drobė; 12 kubilas.

„Ar žinai“ atsakymai: 1 – manufaktūra, cechas, gildija; 2 – Barbora Radvilaitė; 3 – Barborai; 4 – kryždirbystė; 5 – Gediminas; 6 – Šv. Onos; 7 – Stiklių; 8 – Šv. Mikalojaus bažnyčia; 9 – amato išdavystė, kičas.

Mįslių atsakymai: 1 – medinis šaukštas; 2 – žiedas; 3 – krosnis; 4 – gražtas; 5 – gražtas; 6 – plaktukas; 7 – vyža; 8 – kurpalis; 9 – molinė plyta; 10 – duonkubilis; 11 – stiklas; 12 – audėja audžia; 13 – siuvėja, batsiuvis; 14 – verpia; 15 – krosnis; 16 – ratelis; 17 – voras tinklą audžia; 18 – linas.

Pasitikrink savo žinias

Per gaminius ir medžiagas atpažink amatus (sujunk).

Stiklas

Vitražininkystė

Oda

Kalvystė

Auksas

Juvelyrika

Kiaušinis

Keramika

Linas

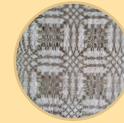
Tautodailė

Geležis

Audimas

Molis

Odininkystė

Užduotis parengė Irena Sakalauskienė.
Nuotraukos: Gedimino Trečioko, Lauros Sodeikaitės, Gražinos Kuzmickienės, Irenos Sakalauskienės, Dainos Šėmienės, VDAA archyvo.
ISBN 978-9955-664-18-5

Amatų galerijos-dirbtuvės

1. Vilniaus puodžių cechas (Užupio g. 9/2 – 20, tel. 8 659 99040, el. p. info@pottery.lt)
2. Juodosios keramikos centras „Molio laumė“ (Naugarduko g. 20, tel. 8 604 18901, el. p. blackceramicscentre@gmail.com)
3. Dirbtuvė „Amatų gildija“ (Skapo g. 3-34 ir Pranciškonų g. 6, tel. 8 645 38044, el. p. amatu.gildija@gmail.com)
4. Galerija „Vitražo manufaktūra“ (Stiklių g. 6-8, tel. 8 5 212 1202, el. p. info@stainedglass.lt)
5. Galerija „Sauluva“ (Pilies g. 36, tel. 868643906, el. p. info@sauluva.lt)
6. Baltijos gintaro meno centras (Šv. Mykolo g. 12, tel. 8 5 262 3092, el. p. info@ambergallery.lt)
7. Auksakalių galerija „Meno niša“ (J.Basanavičiaus g. 1/13, tel. 8 5 231 3811, el. p. info@menonisa.lt)
8. Juvelyrikos mokykla „Vilnensis“ (Dominikonų g. 7/20, tel. 8 5 212 3143, darijus@vlnensis.eu)
9. Studija-galerija „Menas sau“ (J. Basanavičiaus g. 16/5, tel. 8 686 59736, rugjaveide@antiqua.lt)
10. Karpinių salonas (J. Basanavičiaus g. 29, tel. 8 687 90650, info@klaidaspapercuts.lt)
11. Audimo dirbtuvė „Jūratės stiliaus idėjų grupė“ (Didžioji g. 20/1, tel. 8 5 231 4005, info@jurate.eu)
12. Odos galerija-dirbtuvė „Amatų ir menų centras „Nauja Sirena“ (Mėsinų g. 9, tel. 8 685 63104, el.p. sirenaserap@gmail.com)
13. Amatininkų klubas „Dvaro meistrai“ (Savičiaus g. 10, tel.: 8 659 99040, 8 689 88799, el. p. dainius.starazdas@yahoo.com)
14. Tekstilės dirbtuvė „Gražioji skiautė“ (Savičiaus 10, tel. 8 687 35756, el. p. skiautele@gmail.com)
15. Senujų amatų dirbtuvės (Savičiaus 10, tel. 8 5 2125169, el. p. vdaa.dirbtuves@gmail.com)

LEIDINYS SKIRTAS
UNESCO PASAULIO PAVELDO METAMS LIETUVOJE 2020

Projekto vykdytojas:

Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra

www.vsaa.lt
Stiklių g. 4, LT-01131 Vilnius
Tel. + 370 5 212 2535
info@vsaa.lt

www.vdaa.lt
Vilniaus dailiųjų amatų asociacija
Savičiaus g. 10, LT-01127 Vilnius
Tel. +370 5 2125169

Projektą dalinai finansavo:
Kultūros paveldo departamentas
prie Kultūros ministerijos

VILNIUS

UNESCO pasaulio paveldo metalietuvoje 2020

Ką žinai apie senuosius amatus?

Kada meistrų auksinės rankos pastatė Vilnių - nematei, Bet, jo senas gatves aplankęs, Tu tarsi metrašty skaitai...

/ Vladas Mozūriūnas /

-1323-

2023 metais Vilnius švęs didingą 700 metų miesto įkūrimo jubiliejų, skaičiuojamą nuo Didžiojo kunigaikščio Gedimino laiškų Europos valdovams ir miestams, rašytų 1323 metų pradžioje. Lietuvos valdovas puikiai suprato amatininkystės reikšmę miestų kūrimui ir pažangai, todėl savo laiškuose rašė:

„(...) atveriamė [mūsų] žemę, valdas ir karalystę kiekvienam geros valios žmogui: kariams (riteriams), ginklanešiams, pirkliais, valstiečiams, kalviam, račiams, kurpiams, kailiadirbiam, malūnininkams, smuklininkams ir bet kokios specialybės amatininkams.“

XIV–XV a. iš Vakarų Europos į Vilnių atvykę amatininkai, pirkliai ir vienuoliai, sustiprino Lietuvos sostinę, paversdami ją klestinčiu ir garsiu miestu.

Žmonės, turintys žinių ir įgūdžių, savo rankomis bei įrankių pagalba gebantys sukurti įvairius buitines dirbinius – mūrinius, kalvius, stalius, audėjai, batsiuviai, puodžiai-keramikai, auksakaliai, stikliai, siuvėjai ir kt., vadinami amatininkais – visada buvo labai svarbiais miestų vystymuisi ir kultūrai. Jų stingant, miestai imdavo stokoti gyvenimo kokybės, tvarkos ir pažangos.

Amatininkai – tai nagingi, darbštūs ir išmanūs žmonės, kūrę įvairias dirbtuves, būręsi į cechus ir gildijas, siekę ginti savo teises, gerinti gyvenimo gerovę. Jie mokėjo miesto valdžiai nustatytus mokesčius bei vykdė prievoles. Miesto ir valdovų šventes puošdavo amatininkų eisenos su vėliavomis, ginklais, muzikos instrumentais. Eisenose cechų amatininkai rikiuodavosi į eilę pagal įsikūrimo metus. Kylant miesto puolimo pavojui, amatininkai, ginkluoti šaunamais ar šaltaisiais ginklais, privalėjo miestą ginti. Valdovų ir didikų rūmų, dvarų, bažnyčių, vienuolynų teritorijose randami stalo indai ir įrankiai, papuošalai, ginklai, instrumentai, rūbai ar jų dalys, pastatų ir baldų puošybos detalės byloja apie gilią vietos amatininkų žinias ir aukštą meistrystės lygį.

Europoje XVII–XIX a. prasidėjus pramoninei gamybai, smulkios amatininkų dirbtuvės – manufaktūros, nebegalėdamos konkuruoti su geriau organizuota ir dėl to pigesne fabrikų gamyba, ėmė nykti. Tai sąlygojo amatininkų luomo nykimą, jų virsmą fabrikų darbininkais, 3-iam tūkstantmečiui prasidedant žmogaus rankų darbą ir kūrybą vėl ėmus branginti, amatininkystė atgijo ir šiandien jos vėl galima mokytis tiek Lietuvos, tiek Europos miestuose. Labai reikšminga, kad daugumoje Europos, o ir Vilniaus miesto gatvių pavadinimai tebebyloja apie amatus: Dailidžių, Liejyklos, Odminių, Raugyklos, Stiklių.

-2023-

Auksakalystė

Auksakalystė yra vienas seniausių dailiųjų amatų, nes juvelyriniai dirbiniai visada buvo svarbiu kultūros relikvija. Gaminiai iš brangiųjų metalų ir akmenų laikomi galingos, turtų ir diduomenės ženklu. Jau XV a. Vilnius tapo stambiu Vidurio ir Rytų Europos auksakalystės centru.

XVI–XVII a. sostinėje užregistruoti 336 auksakaliai. Apdorojant tauriuosius metalus: žalvarį, sidabrą, auksą, naudotas lydymas, ėsdinimas, juodinimas, graviravimas. Papuošalų gamybai bei įvairių daiktų puošybai naudoti įvairūs brangakmeniai – deimantai, rubiniai, smaragdai, kt. Valdovų rūmuose galite pamatyti išskirtinį šedevrą, vieną vertingiausių Renesanso auksakalystės meno kūrinių Europoje – Jadvygos Jogailaitės (1513–1573) papuošalų skrynute, liudijančią Jogailaičių dinastijos didybę.

Šiandienos gyvenimo gerovė ir kultūra vėl sužadino auksakalystės tradicijų atgimimą. Patyrę juvelyrų kurdami naujus, retkarčiais imasi ir istorinių, archeologų rastų papuošalų kopijų – replikų darymo. Taip atkurta nemažai ikirikikšioniškos Baltų kultūros papuošalų, archeologų rastų palaidojimo vietose, XII–XIV a. rastų Kernavėje ir Trakuose, XV–XVII a. – Vilniaus valdovų rūmų teritorijoje.

Puikias Vytauto Didžiojo ir Barbaros Radvilaitės žiedų replikas padarė Vilniaus juvelyras, Dominikonų g. įkūręs juvelyrikos galeriją-mokyklą „Vilnensis“. Nors šio amato meistrai tradiciškai būdavo vyrai, šiuo laiku daugiausiai jo mokosi merginos ir moterys. Puikiai šiuolaikine juvelyrika pasigrožėti galima ir Basanavičiaus g. esančioje galerijoje „Meno niša“.

Atkurta Barbaros Radvilaitės ir Vytauto Didžiojo žiedai.

Keramika

Molio dirbiniai dėl plataus ir intensyvaus jų naudojimo yra dažniausiai randami ir iškalbingiausi archeologiniai radiniai. Tad puodžiai, gaminę įvairiausias paskirties indus, buvo vieni populiariausių ir seniausių amatininkų. Užsukę į Vilniaus puodžių cechą Paupio g., pamatytumėte ne tik ypatingą istorinių ar šiandien kuriamų išskirtinių indų ir koklių, bet galėtumėte rankomis pajusti minkšto, šlapio molio jaukumą, stebėti, kaip iš šios natūralios medžiagos rankomis kuriami įvairūs dirbiniai. Šios galerijos meistrai tyrinėja ne tik senąsias keramikos technologijas, bet ir atlieka rekonstrukcijas, tradiciniais būdais gamina replikas, eksperimentuoja technologijomis. Pirmieji dirbiniai buvo lipdomi rankomis, daugiausia smailiadugniai. Atskirų laikotarpį būtinė keramika pagal rankomis įspausto ornamentu pobūdį įgavo pavadinimus: šukelinė, virvelinė, brūkšniuotoji, grublėtoji.

Technologinis virsmas puodininkystėje ir keramikoje įvyko X a. Vidurio Azijoje. Ant žiedimo rato dedamas molis ir formuojamas puodas, ratą sukant koja. Keramikos dirbtuvės kūrėsi tose vietovėse, kur buvo randamas gamybai tinkamas molis. Nors dirbtuvės Vilniuje būta daug ir iš seno, pirmasis puodžių cechus buvo įkurtas tik 1581 m.

Šiandien Vilnius didžiuojasi viena turtingiausių Europoje gotikinių ir renesansinių koklių kolekcija, kurią galima pamatyti Valdovų rūmuose.

„Molis iš žemės išėjęs, liepsnose išsimaudęs, tirštus dūmus sugėręs, juodą metalo spindesį įgauna“, – keramikė leva Paukštytė poetiškai apibūdina juodąją keramiką, kurios atsiradimas datuojamas III–IV a. Tokios keramikos gimimą galite pamatyti apsilankę dirbtuvėje „Molio laumė“ Naugarduko gatvėje.

Rekonstruotas koklis iš Malūnų gatvės Vilniuje.

Stikliai ir vitražistai

Stiklas – tai dirbtinė skaidri medžiaga, sukuriami iš vandens, oro, ugnies ir žemės. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje stiklas pradėtas lydyti XI–XIII a., tačiau stiklininkystė suklestėjo tik XV–XVI amžiuje. Stiklių gatvės pavadinimas – esminis šio amato atsiradimo Vilniuje liudiniškas. Čia kūrė vietiniai ir į miestą atvykę meistrai-amatininkai, garsinę Vilnių ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Buvo gaminami stikliniai indai, langų stiklai, sietynai, veidrodžiai, vitražai. Gražiai simboliška, kad 2020 m. tvarkant Stiklių g. 4 kiemelį buvo surasta unikali perlamutrinio stiklinio indo kaklelio šukė – žr. nuotrauką.

Vystėsi unikali vitražo meno technologija – dengimas glazūra, oksidu, stiklas montuojamas su švino, vario juosta, graviruojamas, ėsdinamas rūgštim. Vitražai, puošdavo bažnyčių, rūmų langus, vėliau „persikėlė“ į kultūros centrus, kavines bei restoranus, tapdavo prabangia privačių interjerų puošmena. XX a. viduryje išpopuliarėjo storastiklis vitražas – stiklo gabalėlius jungiant betono, plieno ar metalo konstrukcijomis. Ši technologija atsirado Prancūzijoje. Vitražų turinys leidžia pajauti šio meno monumentalumą, kuris ir praėjus šimtams metų tebina, džiugina akį ir su šviesos pagalba atpasakoja istorijas.

Vaikščiodami Senamiesčiu vitražų surasite nesunkiai. Pasidomėjus jų istorijomis – languose atgims įvairūs istoriniai įvykiai ir asmenybės, legendos ir simboliai. Nuostabūs vitražai jus pasitiks Nacionalinėje ir Vrublevskių bibliotekose, Vilniaus centriniame knygyne, daugumoje sostinės šventovių. Užsukus į „Vitražo manufaktūrą“ Stiklių gatvėje pamatytumėte įspūdingų kūrinių, stebinančių savo įvairove, stiklo formomis ir kūrėjų fantazija. O gotikiniuose XVI a. rūsiuose rastumėte pirmąjį vitražo muziejų Lietuvoje. Seniausias muziejaus eksponatas – Vienos dirbtuvėse 1882 m. pagamintų vitražų detalės, puošę neogotikinę Rokiškio bažnyčią. Šiandien mokytis vitražo meno galima Vilniaus dailės akademijoje, o užsakyti vitražo meno dirbinių ar tobulinti savo žinias „Vitražo manufaktūroje“.

Seniausias vitražas iš Rokiškio bažnyčios.

Audėjai

Pluoštinius linus lietuviai sėjo jau prieš 4 000 metų, apie tai liudija senkapiuose ir pilikalniuose rastos archeologinės relikvijos. Pirmosios audimo dirbtuvės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo įkurtos XVI a. pradžioje. Audėjų cecho statutas 1579 m. patvirtino Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras. Vilniuje buvo du atskiri audėjų cechai: vilnos ir drobės. Geram vilniam audiniui vietinė vilna nelabai tiktavo, nes buvo trumpa ir šiurkšti, o štai angliškoji, merinoso veislės avių, buvo švelni ir gerokai ilgesnė. Drobės audėjams Lietuvoje sekėsi geriau, nes puikios žaliavos buvo į valias. Audiniai iš lino buvo dovanojami per svarbiausias šeimoms šventes: krikštynas ir vestuves. Dar ir XX a. 3-4 dešimtmetyje Lietuva buvo viena didžiausių linų pluošto gamintojų Europoje. Deja, pastaraisiais metais linų laukų beveik neliko. Audėjų dar dainuoja apie linų mėlynumo akeles, bet vaikai net nežino, kaip tie linai atrodo. Medvilnė į Lietuvą atkeliavo XIX a. antroje pusėje. Naudojant medines stakles, rankomis austa šimtmečiais.

Vilniuje audimo dirbtuvėje „Jūrėtės manufaktūra“ dar galima susipažinti su „lino keliu“ ir pausti autentiškomis staklėmis. Šioje dirbtuvėje lankėsi žurnalistas net iš Japonijos, Prancūzijos, Vokietijos, aprašė sumaniai gaivinamą Lietuvos audėjų paveldą ir šiuolaikinę kūrybą. Dirbtuvė daug dėmesio skiria jaunomenės ugdymui. Čia žinias tobulina šalies studentai ir pavieniai Vilniaus svečiai.

Jau nimas puoselėja tradiciją (audimas).

Odininkai

Odininkystės amatas savo ištakomis siekia akmens amžių, nes iš gyvūnų kailių, odos žmonės darėsi pirmuosius apdarus ir buitinius dirbinius.

Odminių, Raugyklos, Tymo gatvių pavadinimai liudija šio amato svarbą Vilniui. Nors odininkų gaminiai – apavas, apranga, krepšiai, arklų pakinktai, baldų ir knygų apdaila buvo būtini kasdieniame gyvenime, odininkų veikla, dėl higieninių nepatogumų – smarvės ir taršos, nemėgta. Odadirbiai negalėjo išsiversti be odų rauginimo, kuriam naudotas prarūgęs alus, šlapimas ar net mėšlas. Todėl kai kur Europoje odininkams buvo leista kurtis tik užmieste. Rauginta oda buvo minkšta, nuo jos lengviau šalinosi kailis, o kokybiškiausia: minkščiausia ir švelniausia oda, vadinta „tymu“, buvo labiausiai branginama. Išdirbta oda vėliau būdavo dažoma, auksuojama ar sidabruojama, dailinama įvairiais raštais ar net išpjaustoma ažuuru. Odos apdirbimo darbų būta daug – vieni gamino svarbiuosius, nes batai mūsų protėviams buvo brangus turtas (seniausia vaikų batukų pora rasta Kernavėje, kuriai 900 metų). Tobulėjant technologijoms tradiciniai odos apdirbimo amatai nyksta. Išlikę ar atgimsta tik tie, kurie puoselėja aukštos kokybės rankų darbo tradicijas ir produktus bei turi išlikusį juos vertinančių vartotojų.

Apsilankykite Savičiaus g. esančioje Senujų amatų dirbtuvėje susipažinti su odadirbiais. Čia išvysite senuosius apavus, krepšius, diržus ir kitus odinius gaminius. Edukacinių programų dalyviai gali patys pabandyti odą kirsti, siūti, kniedyti ar dekoruoti, o gal net pavyks pasisiūti kapšą ar senovinį apavą.

Kernavėje rastam vaikų batukui (centre) – 900 metų.